

Şor Ağzına Ait Dil Malzemesi

TL 4095 Hakas Diyalektolojisi
Prof.Dr.Gülsüm Killi Yılmaz

ОБРАЗЦЫ ТЕКСТОВ

Мэн Тла:чах тэ:н а:лда төрэ:м. Ми:ң абэм по:х а:лда төрэ:н, өскөн полтыр. Ағам, тізэн, Чыш чи:ріндә төрэ:н полтур. Ағамның аб'эзы, хатыг чыл(л)арда мына:рхы чэрзар(ы) кў:зіп, Тла:чах ти:н чэрдә чурт ал(ы)нып, анда чатыр¹. Ічэмн(э)ң аба чэзі андархо:х чэрдәң кэлгән кижилэр полтырлар. Тла:чахтағы чон аңнап ла аз(ы)ранчаң полтырлар. Ми:ң аб'эм аңчы кижі полған. Пістің чуртта аб'эмның он палэ полған: пэш хыс, пэш о:л. Чурташ ши:дік полчаң. Тоғынчаң кижі пір лэ аб'эм полған. Со:наң ми:ң улуг харындаштар(ы)м ү:зіп алғанда, чурта:рға сал'э ни:к полбысхан. Мэн Тла:чах школаз(ы)нда үш класс то:схам. Төртінчі классты Ма:дырда то:схам. Пір муң тоғыс чўс отус төрт чылдаң пір муң тоғыс чўс отус чэті чолға чэт(і)рә Ағбанда пэдтэхникумда үргән(и)м. То:зар чылда, агрбызып, на:нбысхам. Чыландыгда ортымах эбэс школада пэш-чэті класстарда үргенчилэрді орус тілінгә үргәткэм. Со:ндағы чыл(л)арда Анчулдағы ортымах эбэс школада то:ғынғам, ол туштэ ол школадың паштығы полтурғам. Ми:ң эпч(э)м үргәтчо:х полча. По:зым коммуниспын².

¹ Чатыр чуртаптыр.

² Текст приводится по работе: Н. Н. Межекова. Описание шорского диалекта хакасского языка. Канд. дисс. Рукопись. М., 1969, стр. 344.

5. Диалекты хак. яз.

1.) Men Tlaacax te:n a:lda töre:m.

[Ben Tlaçek diye köy+BulD doğ-GZ1TK]

“Ben Tlaçek köyünde doğdum.”

2) Mi:ñ abem po:x a:lda töre:n, ösken poltur.

[Benim baba+İ1TK bu+PP köy+BDul doğ-GZSF büyü-GZSF ol (YF)-GZ]

“Benim babam yine bu köyde doğmuş, büyümüş.”

3) Ağam,tizeñ, Çış ç:i:rinde töre:n poltur.

[dede+İ1TK ise Çış yer+İ3TK+BulD doğ-GZ SF ol(YF)-GZ]

“Dedem ise Şorya’da doğmuş.”

4) Ağamniñ abezı, xatığ çıl(l)arda mına:rxı çerzar(1) kü:zıp, Tla:cax ti:n çerde çurt al(1)nıp, anda çatır.

[Dede+İ1TK+İD baba+İ3TK sert yıl+Ç+BulD buradaki yer+YönGD göç-ZF Tlaçek diye yer+BulD yurt al-Dön-ZF orada yat-GZ]

“Dedemin babası ağır yıllarda buraya göçüp, Tlaçek denilen yerde yurt tutup yaşamış.

5) İcemneñ aba+cezi andarxo:x çerdeñ kelgen kijiiler poltırlar.
[anna+İ1TK+AD anne baba+İ3TK oradaki yer+ÇD gel-GZSF kişi+Ç ol(YF)-GZ3ÇK]

•“Annemin anne babası yine oradaki yerden gelen kişiler imişler.”

•6) Tla:caxtağı çon añnap la az(1)rancañ poltırlar.

•[Tlaçekdeki halk avlan-ZF PP beslen-GZSF ol(YF)-GZ3ÇK]

•“Tlaçek’teki halk sadece avlanarak geçiplerini sağlarmış.”

•7)Mi:ñ ab’em añcı kiji polğan.

•[benim baba+İ1TK avcı ol(YF)-GZ]

•“Benim babam avcıydı.”

8)Pistiñ çurtta ab’emniñ on pale polğan: peş xıs, peş o:l.

[bizim yurt+BulD baba+İ1TK+İD on çocuk ol-GZ beş kız beş oğul]

•“Bizim yurduuzda babamın on çocuğu vardı: beş kız, beş oğlan.”

9) Toğıncañ kiji pır le ab’em polğan.

[çalış+GZSF kişi bir PP baba+İ1TK ol (YF)-GZ]

•“Çalışan sadece babamdı.”

10) So:nañ mi:ñ ulug xarındaŝtar(1)m ü:zıp alğanda, çurta:rğa sal'e ni:k polbıxan.

[sonra benim büyük kardeş+Ç+İ1TK büyü-ZF al (YF)-GZSF+BulD yaşa-Mas biraz hafif ol-Bit-GZ

“Sonra benim büyük kardeşlerim büyüdüklerinde, yaşam biraz kolaylaştı.”

11) Men Tla:cax ŝkolaz(1)nda üŝ klass to:sxam.

[Ben Tlaçek okul+İ3TK+BulD üç sınıf bitir-GZ1TK]

“Ben Tlaçek okulunda üçüncü sınıfı bitirdim.”

12) Törtüncü klasstı Ma:dırda to:sxam.

[Dördüncü sınıf +BelD Matur+BulD bitir-GZ1TK]

“Dördüncü sınıfı Matur'da bitirdim.”

13) Pır muñ toğıs çüs otus tört çıldañ pır muñ toğıs çüs otus çetı çolğa çet(i)re Ağbanda pedtexnikumda ügremg(i)m.

[Bir bin dokuz yüz otuz dört yıl+ÇD bir bin dokuz yüz otuz yedi yıl+YD kadar Abakan+BulD öğretmen okulu+BulD öğren-GZ1TK]

“Bin dokuz yüz otuz dört yılından bin dokuz yüz otuz yedi yılına kadar Abakan’da Pedagoji Yüksek Okulu’na gittim.”

14) To:zar çılta, agrbızıp, na:nbıxam.

“Bitirecağım yıl hastalanıp döndüm.”

[Bitir-GelZSF yıl+BulD hastalan-ZF dön-Bit-GZ]

15) Çılandıgda ortımax ebes şkolada peş-çetı klasstarda ügremcilerdı orıs tılınge ügretkem.

[Çılanı+BulD orta değil okul+BulD beş-yedi sınıf+Ç+BulD öğrenci+Ç+BelD Rus dil+3Tk+YD öğret+GZ1TK]

“Çılanı’da tam olmayan orta okulda 5-7. Sınıflarda öğrencilere Rus dilini öğrettim.”

16) So:ndağı ıl(1)arda Añuldağı ortımax ebes Şkolada tođınđam, ol tuŐte ol Őkoladıñ paŐtıđı polturđam.

“Son yıl++BulD Añuldaki orta değil okul+BulD alıŐ-GZ1TK o zaman+BulD okul+İD yönetici+İ3TK ol (YF)- tur(YF)-GZ1TK

“Daha sonraki yıllarda Anjul’daki tam olmayan okulda çalıŐtım, o zaman o okulun yneticisiydim.”

17) Mi:ñ ep(e)m ğreto:x pola.

[Benim karı+İ1TK ğretmen+PP ol (YF)+ŐZ

“Benim kocam da öğretmendir.”

18) Po:zım kommunistpın.

[Kendi+İ1TK Komunist+Bil1TK]

“Kendim komunistim.”

Пү:рі паза тўлгў

Аңчы аң тўшчәң оймах хас салған. Оймахты хырчың(н)ар
была ча:п салған. Хырчын(н) ардың үстүнгә күк от таштап салған.
Ол оймахха паштап тўлгў тўш парған. Со:нда пү:рі тўш парған.
Хон шыхт(ы)лар. Эртән аңчы оймағын көрәргә кәлді. Тўлгў
сынынча чадбысхан, хат парған. Ол парған полуп чатчи, хый-
бранма:нчи. Пү:рі, тәзәң, одырчи, харағын тазрайтчи. Аңчы от-
ты, хырчын(н)арын албысты. Пү:рні көр салып, ат салды.
Тўлгўнү, тәзәң, өл парған полар тәп санап, шығара таштабты.
Тўлгў, тур балып, чўгўр парбысты³.

Hakas Bilimsel Araştırma Enstitüsü El Yazmaları Fondu, No.
232, (1964 yılındaki alan araştırmasında derlenen metin)

- 1) Añcı añ tüşçeñ oymax xas salğan.
- [Avcı hayvan düş+SF çukur kaz(ZF) YF-GZ]
- “Avcı hayvanların düşeceği çukur kazdı”

- 2)Oymaxtı xırçıñ(n)ar bıla ça:p salğan.
- [Çukur+BelD dal+Ç ile kapat-ZF YF-GZ]
- “Çukuru ince dallarla kapattı.”

- 3) Xırçın(n)ardıñ üstünge kük ot taştap salğan.
- [Dal+Ç+İD üstüne yeşil ot at-ZF YF-GZ]
- “İnce dalların üstüne yeşil ot attı.”

- 4) Ol oymaxxa paştap tülğü tüş parğan.
- [O çukur+YD önce tilki düş YF-GZ]
- “O çukura önce tilki düştü.”

5) So:nda pü:rĩ tüş parğan.
[sonra kurt düş(ZF) YF-GZ]
“Sonra kurt düştü.”

6)Xon şıxt(1)lar.
[Kon(ZF) YF-GZ3ÇK]
“Geceyi geçirdiler”

7) Erten añcı oymağın körege keldi.
[Sabah avcı çukur+İ3TK+BelD gör-Mas gel-GZ]
“Sabah avcı çukurunu görmeye geldi.”

8) Tülgü sınınca çadbısxan, xat parğan.
[Tilki boy+İ3TK+EşD yat-Bit-GZ, katılaş(ZF) YF-GZ]
“Tilki boylu boyunca yattı, hareketsiz kaldı.”

9) Öl parğan polup çatçı, xıybranma:nçi.
[Öl(ZF) YF-GZ ol-ZF yat-ŞZ kımılda-Olum-ŞZ]
“Ölmüş gibi yapıp yatıyor, kımıldamıyor.”

10) Pü:rĩ, tezeñ, odırçı, xarağın tazraytçı.

[Kurt ise otur-ŞZ göz+İ3TK+BelD ayır-ŞZ]

“Kurt ise oturuyor, gözünü ayırmış bakıyor.”

11) Ancı ottı, xırçın(n)arın albıstı.

[avcı ot+BelD dal+Çok+İ3TK+BelD al-Bit-GZ]

“Avcı otu, ince ağaç dallarını aldı.”

12) Pü:rnĩ kör salıp, at saldı.

[Kurt+BelD gör(ZF) YF-ZF ateş et(ZF) YF-GZ]

“Kurdu görüp ateş etti.”

13) Tülgünü, tezeñ, öl parğan polar tep sanap, şığara tastabıstı.

[tilki+BelD ise öl(ZF) YF-GZSF olabilir diye düşün-ZF çıkar-ZF at-Bit-GZ]

“Tilkiyi ise, ölmüş olmalı diye düşünüp dışarı fırlattı.”

14) Tülgü, tur balıp, çügür parbıstı.

[tilki ayağa kalk-Zf YF-ZF koş(ZF) git-Bit-GZ]

“Tilki kalkıp koşarak gitti.”